

**Analiza statutów grupy uczelni akademickich
ze względu na wybrane kryteria realizacji przepisów Prawa o szkolnictwie wyższym
w tych statutach.**

(projekt Fundacji Rektorów Polskich, opracowanie Marcin Chałupka)

Wstęp.

Od wejścia w życie ustawy z dn. 27 lipca 2005 r Prawo o szkolnictwie wyższym (zwanej dalej PSW) minął już rok kalendarzowy i akademicki. To dobra okazja do podsumowań, analiz, prób odpowiedzi na pytanie o efekty obowiązywania tej regulacji. W założeniu projektodawców ustawa, jako projekt „nowoczesny i otwierającym nowe możliwości działania szkołom wyższym”¹ miała stworzyć warunki dla ich wewnętrznej rekonstrukcji celem sprostania wyzwaniom stojącym przed sektorem szkolnictwa wyższego w XXI w. Stąd jednym z priorytetów ustawy było utwierdzenie autonomii uczelni, w tym akademickich,

w szczególności poprzez powiększenie zakresu regulacji przekazanych do kompetencji senatów i statutów tych uczelni². Jak zauważa prof. Jerzy Woźnicki: „Kierując się konstytucyjną zasadą zapewniania autonomii szkół wyższych zwiększono rolę statutów uczelni jako źródła prawa w szkolnictwie wyższym, przenosząc do statutów, przy spełnieniu reguł ustawowych, regulacje dotyczące struktury uczelni oraz zasad i trybu zatrudniania nauczycieli akademickich”³.

W ten sposób uczelnie zyskały możliwość elastycznego i zindywidualizowanego odpowiadania na potrzeby otoczenia rynkowego, rozwiązywania problemów strukturalnych, kadrowych, z zakresu zarządzania uczelnią, polityki naukowej i projakościowej. Równocześnie jednak uczelnie zostały obarczone odpowiedzialnością za jakość i efekty przyjmowanych w statutach rozwiązań.

Dlatego właśnie badanie konstrukcji i przepisów statutów uczelni, pod kątem odpowiedzi w nich zawartych na wskazane powyżej przykładowo kluczowe kwestie materii statutowej, stanowić może przydatne narzędzie dla uchwycenia efektów obowiązywania ustawy na poziomie uczelnianym a także - w pewnym zakresie - materiał do dyskusji nad funkcjonowaniem autonomii akademickiej w jej praktycznym wydaniu.

Dla uzyskania przekrojowego obrazu do analizy przyjęto statuty 15 uczelni, w tym pięć uniwersytetów, jeden uniwersytet przymiotnikowy, trzy politechniki, dwie szkoły główne oraz po jednej akademii: ekonomicznej, artystycznej, medycznej, wojskowej. Wybór – choć arbitralny – miał w założeniu być przekrojowy.

PSW zawiera kilkadziesiąt obligatoryjnych lub fakultatywnych delegacji do statutów, a klauzula generalna z art. 17⁴ PSW jeszcze ten katalog otwiera. Z oczywistych więc względów należy analizę poprowadzić śladem kilku, kilkunastu węzłowych kryteriów, które można uznać za istotne z punktu widzenia celów opracowania.

¹ Wystąpienie Przewodniczącego Zespołu Prezydenta RP do opracowania projektu ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym na spotkaniu u Prezydenta RP w dniu 11 lutego 2004 r.

² Autonomicznych statutowo w rozumieniu 56 ust. 2 PSW

³ Wystąpienie Przewodniczącego Zespołu Prezydenta RP do opracowania projektu ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym na spotkaniu u Prezydenta RP w dniu 11 lutego 2004 r.

⁴ Sprawy związane z funkcjonowaniem uczelni nieuregulowane w ustawie określa statut uczelni, zwany dalej "statutem".

1. Organizacja i zarządzanie uczelnią.

1.1. Organy uczelni, sposób wyboru: „partykularny” czy „unitarny”.

1.1. Dwie trzecie analizowanych statutów przewiduje wybór członków senatu z kurii samodzielnych pracowników naukowych w sposób wiążący ich z podstawową jednostką (wydziałem), najczęściej poprzez sformułowanie iż są to „przedstawiciel/e wydziałów”. W jednej trzeciej statutów dopuszcza, choć nie wprost, wybór przedstawicieli do senatu „w ramach całej uczelni”. W jednym przypadku wprost oderwano wybór od reprezentacji wydziału (choć przy pozostawieniu możliwości traktowania podstawowej jednostki jako np. okręgu dla czynności materialno-technicznych procesu wyborczego). W jednym przypadku struktura uczelni w ogóle nie przewiduje wydziałów.

1.1.2. Wszystkie analizowane statuty uznają jako zasadę obecność wszystkich samodzielnych pracowników naukowych w radzie podstawowej jednostki, modyfikując ją jednak dwoma kryteriami:

- a) wielkość jednostki (uczelni) – statuty potencjalnie i faktycznie liczniejszych kadrowo jednostek dopuszczają (przy progu od 30-60 pracowników) i określają zasady systemu przedstawicielskiego;
- b) stopień związania pracownika z jednostką (uczelnią) – statuty 1/3 uczelni dla zasiadania w radzie jednostki wymagają pozostawania w niej co najmniej w ½ etatu / czasu pracy, a w największych uczelniach - w jego pełnym wymiarze.

W wyjątkowych przypadkach przewiduje się dodatkowo obecność profesora wizytującego bez habilitacji w radzie podstawowej jednostki.

1.1.3. Członkowie kolegium elektorów są, wedle analizowanych dokumentów, co do zasady wybierani jako przedstawiciele podstawowych jednostek albo co najmniej wybierani „w podstawowych jednostkach”. Występują też rozwiązania oryginalne, np. kolegium tworzą nowo wybrane składy senat i rad wydziałów.

1.2. Struktura i organizacja uczelni.

Jeden statut określił jednostkę podstawową inaczej niż „wydział”. W dwóch statutach przyznano senatowi prawo nadawania statusu jednostki podstawowej jednostce innej niż wydział.

W jednym statucie wprowadzono jednostkę „ponadpodstawową”, tj. „szkołę”, tworzoną „gdy prowadzenie działalności w ramach szkoły umożliwia istotne zwiększenie efektów lub istotne zmniejszenie kosztów tej działalności”.

1/5 analizowanych statutów przewidywała istnienie konwentu, najczęściej jako ciała doradczego rektora i przez rektora kreowanego⁵.

Większość statutów zawierała regulacje dotyczące jednostek ogólnouczelnianych, międzywydziałowych, międzyuczelnianych i wspólnych oraz prowadzonych w nich studiów na podstawie porozumień z innymi uczelniami oraz podmiotami, w tym zagranicznymi - analogiczne lub tożsame z zaproponowanymi w statucie wzorcowym Fundacji Rektorów Polskich. Połowa statutów powtarzała ustawowe przepis o inkubatorach i centrach transferu technologii.

1/2 statutów przewiduje „studium” jako jednostkę międzywydziałową, głównie do zadań dydaktycznych, w pozostałych statutach pojęcie to – jeśli występuje – zarezerwowano do określonych studiów (np. doktoranckie, pedagogiczne, wf, jęz. obcych).

⁵ Nie licząc np. Konwentu Godności Honorowych

1.3. Mienie i gospodarka.

Część statutów określa zakres działalności gospodarczej zgodnie z wymogiem art. 7 PSW. Jeden uniwersytet wprowadził generalny zakaz prowadzenia działalności gospodarczej.

Wartość progowa dla dokonania określonych dyspozycji majątkowych wymagająca akceptacji senatu wahała się od 20 000 EURO do 10 mln EURO, niekiedy wyróżniano mienie

"o szczególnym znaczeniu dla tradycji" lub nieruchomości, wymagając każdorazowo zgody senatu.

1.4. Reguły zarządzania.

W 9/10 analizowanych statutów pojawiają się różne przepisy z zakresu dobrych praktyk zarządzania np.: nakaz wystąpienie do senatu o likwidację wydziału przez 2 lata deficytowego, określenie zakresu zwykłego zarządu, referendum opiniotwórczego zarządzanego przez senat, wnioski o nowy kierunek / jednostkę organizacyjną z równoczesnym przedstawieniem symulacji kosztów, specjalny zarząd ds. inwestycji, ustalanie przez senat górnej granicy zadłużenia, możliwość odwoływania członków Senatu za "niewypełnianie obowiązków", limity kadrowe dla utworzenia wydziałów, koleżeński sąd honorowy dla kadry, obowiązek pracy w radzie wydziału dla jej członków, zasada prorogacji rektora na wypadek niedokonania wyboru danego organu, obligatoryjne kolegium rektorskie, dziekańskie, w kolegiach, regulamin dotyczący własności intelektualnej przy przekazywaniu praw majątkowych w ramach uczelni, obowiązek okresowego przeglądu regulaminów studiów, ogólne reguły interpretacji statutu, czasowego zawieszania obowiązywania przepisu statutu, obecności rektora-elekta i rektora ustępującego w senacie, generalne przepisy o konfliktach interesów lub klauzule antykonkurencyjne w aktach mianowania lub umowach o pracę.

1.5. Zakazy łączenia funkcji.

Poza występującym w niektórych statutach przytoczeniem przepisu art. 79. ust. 1 PSW, w 1/5 statutów występują zakazy łączenia funkcji wskazanych organów wewnątrz danej uczelni.

1/3 statutów przewiduje odpowiednie przepisy zakazujące, na podstawie art. 79 ust. 2 PSW, łączenia funkcji w organach innych uczelni, w tym dwa statuty zakreślają zakaz generalnie, jako obejmujący jakiegokolwiek funkcje w uczelni innej niż macierzysta.

Jeden statut zawiera zakaz prowadzenia przez Rektora działalności publicznej, niedającej się pogodzić z zajmowanym stanowiskiem lub dobrem Uniwersytetu.

2. Sprawy pracownicze

2.1. Umowa o pracę czy mianowanie.

W 1/3 analizowanych statutów decyzję o zasadach nawiązywania stosunków pracy, w tym kryteriach wyboru umowy o pracę pozostawiono senatowi.

W 1/2 pozostałych statutów mianowanie na czas nieokreślony zastrzeżono dla pracowników z tytułem naukowym profesora, a w pozostałych dla pracowników co najmniej ze stopniem doktora habilitowanego zatrudnionych na stanowisku profesora nadzwyczajnego lub adiunkta. Dodatkowym warunkiem, stosowanym w statutach, w których decyzji o zasadach nawiązywania stosunków pracy - w tym kryteriach wyboru umowy o pracę - nie pozostawiono generalnie senatowi, dla mianowania na stanowiska profesora zwyczajnego jest zgoda senatu, a dla stanowiska profesora nadzwyczajnego – opinia senatu.

W 1/2 badanych statutów przytoczono ustawowy wymóg art. 121. 1 PSW, wiążący mianowanie w uczelni z wymogiem pozostawania w niej w podstawowym miejscu pracy. Mianowanie na czas określony, zastrzeżono dla stanowiska profesora nadzwyczajnego (zazwyczaj po raz pierwszy na 5-8 lat) w tych statutach, w których wprowadzono wymóg tytułu profesora dla mianowania na czas nieokreślony; ewentualnie dla adiunktów z habilitacją.

W formie umowy o pracę na czas nieokreślony zatrudnia się: adiunktów lub asystentów ze stopniem doktora, ewentualnie profesorów wizytujących z tytułem profesora.

Forma umowy o pracę na czas określony dominuje przy stanowiskach profesorów wizytujących (wyjątkowo na dłużej niż rok) asystentów bez stopnia doktora, pracowników zatrudnianych dla wykonania określonej pracy.

W jednym statucie określono mianowanie jako podstawową formę zatrudnienia.

W 1/5 analizowanych statutów warunkiem zatrudnienia na stanowisku prof. nadzwyczajnego jest „wystąpienie takiej potrzeby w danej jednostce organizacyjnej” lub określono limit ilościowy prof. nadzwyczajnych w stosunku do tytularnych.

Jeden statut przewiduje instytucję „profesora dotowanego”, kierującego istotnymi dla uczelni badaniami.

2.2. Konkursy.

Wymagany art. 121 ust. 3 PSW konkurs dla mianowania po raz pierwszy w 1/2 statutów dookreśla jako „otwarty”, a 2/3 statutów przewiduje konkurs także dla innych, niekiedy – choć fakultatywnie - wszystkich, form zatrudnienia czy – obligatoryjnie – dla szczegółowo wskazanych stanowisk (np. kanclerza).

Nie wszystkie statuty zawierają precyzyjnie określone kryteria i trybu konkursu, niektóre odsyłają w tej mierze do regulaminów nie stanowiących załącznika do statutu lub wskazują w statucie jedynie wymogi do zatrudnienia na danym stanowisku (art. 109, 110 PSW).

2.3. Dodatkowe kryteria zatrudnienia.

Ogólne – najczęściej występujące to: „wykazuje predyspozycje do pracy z młodzieżą, reprezentuje wysoki poziom etyczny, nie prowadzi działalności godzącej w interesy uczelni”. Szczegółowe - wprowadzone do statutów na podstawie art. 116 PSW (tj. inne niż wskazane w art. 114) – przedstawia poniższa tabela, wskazując liczbę uczelni (statutów), które ustaliły dane kryterium dla danego stanowiska.

kryterium	stanowisko	prof. zwycz.	prof. nadzw.	prof. wizyt.	adiunkt	asystent	docent
twórca, współtwórca szkoły naukowej , wybitna /znacząca pozycja w dziedzinie nauki		4					
ugruntowana, znacząca pozycja w środowisku zawodowym / uznany autorytet w dyscyplinie		2					
dyscyplina/specjalność naukowa istotny wkład / przyczynienie się do rozwoju / istotne pomnożenie dorobku		4	1				
aktywna działalność naukowa udokumentowana dorobkiem naukowym / dydaktycznym		4	2				
opinia/e: senatu / przedstawicieli dyscypliny / kier. jedn. / opiekuna naukowego / komisji		3	4	1	3	1	
czynny udział w życiu naukowym przejawiający się w szczególności w					2		

wystąpieniach na konferencjach naukowych						
wybitny / znaczny dorobek udokumentowany publikacjami w renomowanych czasopismach o zasięgu światowym / recenzjami dorobek na forum międzynarodowym	1	1	2			
dorobek naukowy / dydaktyczny: znaczny/wybitny/odpowiedni/udokumentowany	1	1	3	3		
osiągnięcia w kształceniu kadry naukowej ...	4	2				
... przez promotorstwo, opiniowanie rozpraw doktorskich	2	1				
...co najmniej jednej	1	3				
... recenzowanie wniosków na stopnie naukowe lub opiniowanie wniosków o nadanie tyt. prof.	2					
... znaczne	1					
zespoły badawcze (projekty)	1	1				
... osiągnięcia (znaczne) w kierowaniu						
A. ... kierowanie międzynarodowymi		2				
B. ... kierowanie krajowymi	1	1				
staż naukowy		1				
osiągnięcia w dziedzinie dydaktyki⁶	3	3		1		1
konferencje nauk.- czynny udział		1				
C. ... w tym także międzynarodowych		1				
osiągnięcia organizacyjne / uczestnictwo w pracach organizacyjnych na rzecz uczelni	2	4				1
znaczące/oryginalne/ twórcze osiągnięcia w pracy naukowej lub zawodowej / potwierdzone przez radę wydziału			2			1
oprócz pracy doktor. inne liczące się pozycje				1		
umiejętność samodzielnego prowadzenia zajęć				1		
ocena ze studiów					1	
ponad 15-20 letni staż						4
co najmniej dobra / czynna znajomość jednego obcego jęz. współczesnego	2	2	2	2	1	
odpowiednio wysoki poziom wiedzy i doświadczenia / specjalizacja II stopnia	1	1	1	1		
pozytywna opinia samorządu studentów						1
tytuły i stopnie w specjalnościach, w których ma nastąpić zatrudnienie	1	1	1	1	1	1

Statuty dwóch uczelni nie określają dodatkowych wymagań dla pracowników naukowych, w jednej przyznano prawo dookreślania tych kryteriów radom wydziałów i senatowi.

2.4. Procedura konkursowa.

Według znakomitej większości statutów lub załączonych do nich regulaminów konkurs ogłasza, za zgoda rektora, właściwy dziekan. On też powołuje komisję konkursową, w typowym składzie:

- dziekan lub jego przedstawiciel
- przyszły przełożony

⁶ Niekiedy nie dotyczy pracowników naukowych

- min. 2 osoby z tej samej lub pokrewnej dziedziny naukowej (w tym 1 tytuł prof. a dwie dr. hab.)

Informacje o konkursie winny zawierać:

- określenie wymagań stawianych kandydatowi
- wykaz wymaganych dokumentów
- termin ich składania
- termin rozstrzygnięcia

Ostatecznego wyboru lub zatwierdzenia wyniku dokonuje ogłaszający konkurs.

2.5. Warunki zgody rektora na dodatkowe zatrudnienie (art. 129 PSW)

We wszystkich statutach wskazujących organ właściwy do określenia warunków lub kryteriów zgody rektora na podjęcie dodatkowego zatrudnienia wskazano senat, w 2/5 statutów określono te kryteria lub wytyczne do nich najczęściej jako:

- „nie może pozostawać w konflikcie z obowiązkami w uczelni”,
- „biorąc pod uwagę w szczególności potrzeby uczelni”,
- „związek z zatrudnieniem w (...), możliwości podniesienia kwalifikacji, nabycie praktycznych umiejętności”,
- „wymiar i rodzaj zajęć dydaktycznych, naukowych i organizacyjnych (...) związek dodatkowego zatrudnienia lub prowadzonej działalności gospodarczej z (...) zajęciami dydaktycznymi lub prowadzonymi badaniami, możliwość podniesienia (...) kwalifikacji naukowych, dydaktycznych lub organizacyjnych, możliwość nabycia umiejętności praktycznych przydatnych do wykonywania obowiązków nauczyciela akademickiego, uwarunkowania wynikające ze współpracy z innymi uczelniami lub potrzebami instytucji partnerskich”.

2.6. Docent.

1/3 statutów przewiduje zatrudnianie na stanowisku docenta, regulacje odnoszące się do docentów w kilku statutach dotyczą osób posiadających już ten stopień lub zatrudnionych już na tym stanowisku przed wejściem w życie PSW.

2.7. Organ wskazany dla określania trybu udzielania urlopów (art. 133.7 PSW)

W 5 statutach jest to senat, w 5 – rektor, w 2 rada jednostki – kierownik jednostki, w 2 – tryb określono w statucie.

2.8. Okresy zatrudniania (art. 120 PSW).

2/3 badanych statutów określa „okresy zatrudnienia na stanowisku asystenta osoby nieposiadającej stopnia naukowego doktora oraz okres zatrudnienia na stanowisku adiunkta osoby nieposiadającej stopnia naukowego doktora habilitowanego, a także warunki skracania i przedłużania oraz zawieszania tych okresów” w większości odpowiednio 1-10 lat dla asystenta i 9-12 lat dla adiunkta.

3. Mechanizmy pro jakościowe.

3.1. Ocena nauczycieli akademickich (art. 132 PSW)

Większość statutów zachowuje w tym zakresie propozycje statutu wzorcowego FRP. Bieżącą ocenę czyni obowiązkiem przełożonych a okresową ocenę powierza specjalnym komisjom, działającym w dwóch instancjach. 2/3 statutów przewidują oceny okresowe co 4 lata lub na wniosek kierownika jednostki, a także na przed upływem okresu zatrudnienia na

czas określony. W pozostałej części oceny dokonuje bezpośredni przełożony lub co najmniej zatwierdza ją kierownik jednostki.

Ocena nauczyciela akademickiego wraz z wnioskami zostaje mu przedstawiona przez kierownika jednostki organizacyjnej lub przez dziekana. Od oceny okresowej przysługuje odwołanie do komisji II instancji (4 przypadki), rektora (2 przypadki), komisji II instancji a od niej do rektora (2 przypadki). Jeden statut przewiduje wniosek o wyłączenie oceniającego.

Wedle większości statutów podstawę oceny nauczyciela akademickiego stanowią jego osiągnięcia naukowe oraz dydaktyczne i organizacyjne. W szczególności przy ocenie uwzględnia się:

- 1) publikacje naukowe z uwzględnieniem rangi wydawnictw lub czasopism, w których się ukazały
- 2) udział w kolegiach redakcyjnych czasopism naukowych oraz recenzowanie prac naukowych,
- 3) uczestnictwo w konferencjach naukowych z uwzględnieniem rangi konferencji i charakteru uczestnictwa,
- 4) poziom prowadzenia zajęć dydaktycznych,
- 5) autorstwo podręczników, skryptów akademickich i innych pomocy dydaktycznych,
- 6) udział w postępowaniach o nadanie stopni i tytułów naukowych,
- 7) działalność popularyzatorska,
- 8) funkcje pełnione w krajowych i międzynarodowych organizacjach i towarzystwach naukowych oraz uczelni,
- 9) aktywność w pozyskiwaniu środków na badania ze źródeł zewnętrznych,
- 10) nagrody i wyróżnienia instytucji i towarzystw naukowych.
- 11) aktywność w pozyskiwaniu środków na badania ze źródeł zewn.

W pojedynczych przypadkach występują także kryteria: pracy dydaktycznej, wychowawczej, dorobku, przestrzegania akademickiego kodeksu wartości.

Przy ocenie osób z tytułem naukowym lub stopniem naukowym doktora habilitowanego bierze się pod uwagę wyniki osiągnięte w kształceniu kandydatów do pracy naukowej.

Organy powołujące komisje oceniające mogą wprowadzić dodatkowe szczegółowe kryteria oceny. Kryteria te mogą być stosowane nie wcześniej niż po upływie roku od ogłoszenia o ich wprowadzeniu dokonanego w sposób zwyczajowo przyjęty w uczelni.

Ocena dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego przeprowadzana w postępowaniu w sprawie nadania tytułu naukowego, zatrudnienia na stanowisku profesora nadzwyczajnego lub profesora zwyczajnego spełnia kryteria oceny okresowej.

3.2 Zasięganie opinii studentów, art. 132 PSW.

We wszystkich analizowanych statutach opinię studentów ustala się na podstawie ankiety.

Zasady i tryb opracowania i przeprowadzania ankiety w przeważającej większości zatwierdza senat lub rektor na wniosek lub po zasięgnięciu opinii właściwego organu samorządu studenckiego, przy czym ankieta powinna być opracowana o przeprowadzona w sposób zapewniający reprezentatywność jej wyników.

7/10 statutów nie określiło wymaganego art. 132 ust. 3 PSW „sposobu wykorzystania” opinii studentów, w jednym przypadku określono, iż są one „poufne”, w kilku pozostałych wskazano różne sposoby ich uwzględniania w całości oceny nauczyciela akademickiego, od „przedstawienia samorządowi studentów” aż po warunek „pozytywnej oceny ogólnej”.

3.3. Wnioski i rezultaty oceny

W przeważającej większości statutów wnioski wynikające z oceny mają wpływ na:

- wysokość uposażenia

- awanse i wyróżnienia
- powierzanie stanowisk kierowniczych

Według przepisów 2/3 badanych statutów otrzymanie dwóch ocen negatywnych w okresie nie krótszym niż rok, stanowi podstawę rozwiązania stosunku pracy z mianowanym nauczycielem akademickim. W pozostałych przypadkach albo wskazuje się to jako przesłankę fakultatywną albo brak przepisu szczegółowego w tej sprawie odsyła do art. 124 pkt 3 PSW.

3.4. Systemy zapewniania jakości.

W trzech statutach umieszczono regulacje na temat systemu oceny / zapewniania jakości kształcenia/nauczania. W jednym z nich przepisy dotyczące wewnętrznych systemów zapewniania jakości zebrano w odrębnym dziale i podzielono na dotyczące: jakości kształcenia, jakości badań, oceny pracowników, zarządzania jakością w administracji, wewnętrznej kontroli finansowej i audytu wewnętrznego. Statut ten uwzględnia także wymóg ewaluacji działania powyższych systemów. W dwóch pozostałych przepisy projakościowe ograniczono do jednego paragrafu.

Podsumowanie.

Powyższe opracowanie stanowi jedynie wycinek problematyki statutów uczelni akademickich jako źródeł prawa i organizacji w uczelniach. Nie jest ono szczegółową i systematyczną analizą całej treści statutów i nie pretenduje do ich oceny. Podkreślając jego wycinkowy (piętnaście statutów, piętnastu uczelni) charakter można jednak założyć, że przekrojowy wybór wiodących uczelni pozwala wyrobić sobie pewną opinię kierunkową o rysujących się tendencjach w pracach nad statutami.